

TARİHTE İSLAM DÜNYASINI HEDEF ALAN VİKİNG SALDIRILARI

Yrd.Doç.Dr. Ali DADAN

Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Öz

Vikingler Ortaçağ tarihinde büyük bir rol oynamışlardır. VIII. yüzyılın sonlarında anavatanları İskandinavya'dan çıkan Vikingler tüm Avrupa'yı yağmalamaya ve yakıp yıkmaya başladılar. Vikinglerin yağma ve istilalarına İslam dünyası da maruz kalmıştır. Bu nedenle Endülüs üzerine Vikinglerin bir takım istila hareketlerinde bulduklarını görmekteyiz. Nitekim Vikinglerin İslam dünyasına beş kez saldırı düzenlediklerini tespit edebildik. Bunların dört seferi Endülüs üzerine bir seferi Hazar Denizi ve çevresine yapılmıştır. İslam Tarih kaynaklarında Vikingler için Mecûs ve Rûs ifadelerinin kullanıldığını görmekteyiz. İki farklı kullanımın sebebi Normanlar ile Varegler'i birbirinden ayırmak olmalıdır. Normanlar söz konusu edilirken Mecûs kullanılırken, Varegler'den bahsedilirken Rûs kullanıldığını görürüz.

Bu makalede Vikinglerin İslam dünyasına düzenlemiş olduğu beş saldırının üzerinde durularak ayrıntılarıyla bahsedilecektir.

Anahtar Kelimeler: Viking Çağı, Vikingler, Norman, Varyeg, Endülüs.

Abstract

The Viking Attacks on Islamic Lands in History

The Vikings have played a major role in the history of the middle Ages. At the end of the 8th century the Vikings left their homeland Scandinavia and began to plunder and devastate the whole Europe. The Vikings pillage and invasion has also reached the Islamic world. We see a number of invasion attempts by Vikings on Andalusia. We were able to identify five attacks on the Islamic world organized by the Vikings. Four of them were on the Andalusian lands and one was took place around the Caspian Sea. We see that the expression used for the Vikings in Islamic History sources are "majus" and "rus". The reason for the use of two different words must be the aim to distinguish between the Normans and Varangians. We see that "majus" is used when referring to Normans and "rus" is used when referring to Varangians.

This article will deal with the five attacks of the Vikings on the Islamic world and will analyze them in detail.

Keywords: Viking Age, Vikings, Norman, Varangian, Andalus.

Giriş

Vikingler bugünkü İsveç, Norveç ve Danimarka'yı kapsayan İskandinavya bölgesinde yaşayan bir millettir. İngilizcesi "Norsemen", İspanyolcası "Normandos" olan kelime Norman şekliyle de başka dillere geçmiştir. Bu kelime kuzey

(north) ve adam (man) kelimelerinin bir araya gelmesinden türetilmiş bir kelimedir.¹ Kelime Avrupa'nın kuzey bölgelerinde yaşayan insan anlamına gelmektedir. Ancak sözünü ettiğimiz bu millet İslam kaynaklarında inançları göz önüne alınarak *Mecûs* (المجوس), Avrupalıların bu millete verdiği ismin Arapçalaşmış şekliyle *Erdimaniyyûn* (الأردمانيون) ve Hazar denizi çevresinde faaliyet gösterenleri ise *Rûs* (الروس) şeklinde yer almaktadır.

Viking adının kökeni kesin olarak bilinmemesine karşın çağdaş tarihçilerin Viking adının muhtemelen Eski Norsça fiyort anlamına gelen *vik* kelimesinden geldiğine dair bir kanaati mevcuttur. Buna göre Viking kelimesi İskandinavya'da bulunan fiyort, körfez ve koyları yurt edinen anlamına gelmektedir.² Ayrıca eski İngilizce'de kamp anlamına gelen *wic* sözcüğünden,³ Norveç'te bulunan *Vik* adındaki coğrafi bölgeden,⁴ savaş anlamına gelen *vig* kelimesinden, yana çevirmek, sapmak anlamına gelen *vikja* fiilinden türetildiğine dair iddialar da mevcuttur.⁵ Erken dönem İskandinav dillerinde ve kaynaklarında ise *vikingr* sözcüğünü korsan anlamına kullanıldığını görmekteyiz. Ancak IX. yüzyıl öncesinde Viking diye bir kelimeye rastlanılamaması bu kelimenin bu zamandan sonra kullanılmaya başladığını göstermesi açısından önemlidir.⁶ Viking kelimesi bir halktan ziyade bir kültürü temsilen kullanılır. Bu nedenle Vikingleri yerleşik oldukları yerden deniz aşırı bölgelere askeri harekât düzenlemeye başlamaları ile birlikte bu ismin kullanılmaya başlaması arasında bir ilişkinin olduğu gözden kaçırılmaması gereken bir noktadır.

Vikingler diye adlandırılan insanlar aslında iki ulusa, yani Varegler ile Normanlar'a mensup insanlardır. Varegler günümüzde İsveç toprakları üzerinde yaşamış olan Vikinglerdir. Varegler doğuya doğru yayılmış Karadeniz ve Hazar Denizi'nin çevresinde yaşayan halklarla ilişkiler kurmuşlardır. Bu çerçevede Vareglerin Bizans ve İslam toprakları ile olan ilişkileri göze çarpmaktadır.⁷

Normanlar ise günümüzde Danimarka ve Norveç toprakları üzerinde yaşamış olan Vikinglerdir. Germen ırkının bir kolu olan Normanlar bir yüzyıl boyunca Avrupa'nın denizci ülkeleri İngiltere ve Fransa için korku sebebi olmuş-

¹ Abdülvahid Zennun Taha, Halil İbrahim Samerraî, Natık Salih Matlûb, *Târîhu'l-Arab ve Hadaretuhum fi'l-Endelûs*, Beyrut, 2000, s. 131

² Allen Maver, *The Vikings*, Cambridge, 1913, s.1; Bauduin, P., *Vikingler*, çev. İsmail Yergüz, İstanbul, 2004, s. 7.

³ Holman, Katherine, *The A to Z of the Vikings*, Polymouth, 2009, s. 277; Simpson, J. *Everyday Life in the Viking Age*, New York, 1967 s. 12

⁴ Allen Maver, *The Vikings*, s.1

⁵ Rick Chartrand, Mark Harrison, Keith Durham, Ian Heath, *The Vikings: Voyagers of Discovery and Plunder*, Oxford, 2006, s.15.

⁶ Brink Stefan, "Vikingler Kimdi?", *Viking Dünyası*, ed. Stefan Brink-Neil Price, çev. Ebru Kılıç, İstanbul, 2015, s. 18.

⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Shepard, Jonathan, "Viking Rus ve Bizans", *Viking Dünyası*, ed. Stefan Brink-Neil Price, çev. Ebru Kılıç, İstanbul, 2015, s. 626-652; Androshchuk, Fjodor, "Vikingler Doğuda", *Viking Dünyası*, ed. Stefan Brink-Neil Price, çev. Ebru Kılıç, İstanbul, 2015, s. 653-684.

lardır.⁸ Fransa'nın batı sahilleri başta olmak üzere batıya doğru denizleri istilaya girişip Büyük Britanya'yı, İzlanda'yı, Grönland'ı ve Kanada kıyılarını ele geçirerek sömürgeler kurabilmeyi başarmışlardır. Fransa'nın Batı sahillerinin bir bölümüne Normandiya denmesinin sebebi bu bölgenin Normanlar tarafından istila edilerek yerleşilmesidir. Fransa kıyılarına yerleştikten sonra Endülüs kıyıları hatta İtalya kıyıları bile onların saldırılarına uğramıştır.

İslam Tarihi kaynaklarında Vikingler için *Erdimaniyyûn* (الأردمانيون), *Mecûs* (المجوس) ve *Rûs* (الروس) ifadelerinin kullanıldığından daha önce bahsetmiştik. *Mecûs* (المجوس) ve *Rûs* (الروس) şeklindeki farklı iki kullanımın sebebi Normanlar ile Varegler'i birbirinden ayırmak olmalıdır. Normanlar söz konusu edilirken *Mecûs*, Varegler'den bahsedilirken *Rûs* kullanıldığını görmekteyiz.⁹ Varegler için *Rûs* ifadesinin kullanılması ana kaynaklar incelenirken Ruslar ile Varegleri ayırt etme zorluğunu beraberinde getirmektedir. Burada açıkça görülmektedir ki İslam Tarihi kaynaklarının Karadeniz'in kuzeyinde yaşayan gayr-ı müslim insanları çoğunu Rus olarak isimlendirmektedirler.

Tabiatları gereği macerayı seven Vikingler gemilerine binerek denize açılmışlar ve sahil boylarında bulunan korumasız şehirlere ve kalelere saldırmak suretiyle bir takım yağma faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Nitekim bu özelliklerini İbn Fadlan'ın seyahatnamesinde açık bir şekilde görmekteyiz.¹⁰ Bu faaliyetleri çerçevesinde Britanya adasında, Fransa'da, Endülüs ve Fas sahillerinde çeşitli yerlerde faaliyet göstermişlerdir. Vikinglerin yürüttükleri bu faaliyetlerin bizi ilgilendiren boyutu ise İslam dünyasına düzenlemiş oldukları akınlardır. Bu akınlar o çağda Müslümanların sahip olduğu zenginliklere ulaşma isteğinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu nedenle çeşitli defalar Endülüs'ün ve bir defa da Hazar Denizi çevresinin Viking istilasıyla karşı karşıya kaldığını görürüz.

Avrupa'nın doğusunda güçlü bir devlet sistemine sahip Bulgarlar ve Hazarlar bulunmaktaydı. Bulgarlar ve Hazarlar, güneyden İran'dan ve Bağdat'tan Hazar Denizi üzerinden gelen İslam dünyasının çeşitli mallarını alıp kuzeylerinde yaşayan halklara ve İskandinavya'dan gelen Vikinglere satıyorlardı. Vikingler de bu malları İskandinavya'ya götürüp İsveç'te Birka ve Hedeby gibi pazarlarda satıyorlardı. Buradan da Batı Avrupa'nın büyük Pazar kentlerine gidiyordu.¹¹

Vikingler tarafından kolayca yağmalanamayacak bir sisteme sahip olan Hazar ve Bulgar Kağanlıklarının bünyesinde Müslüman nüfus da

⁸ S. Muhammed İmamüddin, *Endülüs Siyasi Tarihi*, çev: Yusuf Yazar, Ankara, 1990, s. 123.

⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Montgomery J.E., "Arapça Kaynaklarda Vikingler", *Viking Dünyası*, ed. Stefan Brink-Neil Price, çev. Ebru Kılıç, İstanbul, 2015, s. 694.

¹⁰ İbn Fadlan, *İbn Fadlan Seyahatnamesi*, çev. Ramazan Şeşen, İstanbul, 2010, s. 75, 159.

¹¹ Selim Karagöz, *Vikingler ve Viking İstila Çağı (M.S. 793-1066)*, Yüksek Lisans tezi, Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014, s. 92

bulunmaktaydı. Yani bu kağanlıkların İslam dünyası ile olan bağları oldukça güçlüydü. Mes'udî, Hazarların İslam dünyası ile Vikingler arasında bir tampon bölge oluşturduklarını ve bir keresinde Vikinglerin Hazar denizini geçip güneydeki Müslüman halkların topraklarını yağmaladıklarını, birçok kişiyi öldürüp kadınlara tecavüz ettiğini anlatır. Bunun üzerine Hazarya'daki Müslümanlar olup biteni öğrenince Hazar hakanına gelerek Vikinglerin topraklarını geçmelerine izin vermemesini rica eder.¹²

Doğudaki Vikingler, batıdakiler gibi bağımsız hareket edip istedikleri gibi yağma yapabilecek bir ortama sahip değillerdi. Batıda kıta Avrupa'sında zayıf bir askeri yapıya sahip Karolenjler vardı ve yağmalara karşı koyamıyorlardı. Britanya'da dört ana parçaya bölünmüş bir yapı mevcuttu. İrlanda'da organize bir politik yapı bile bulunmuyordu. Bu yüzden bu bölgeler Vikingler tarafından defalarca ve yüzyıllarca yağmalanmıştır. Fakat doğuda Hazarlar ve Bulgarlar gibi iki büyük organize yapı vardı. Bu iki kağanlık güneydeki halkları Viking saldırılarından, yağmalarından kısmen korumuştur.

Birka şehri kalıntıları

1872 ve 1875 yılları arasında İsveç'te Björkö Adası'nda bulunan UNESCO tarafından hazırlanan dünya mirası listesinde yer alan Birka şehrinde arkeolog Hjalmar Stolpe tarafından yapılan bir kazıda, IX. yüzyıldan kalma Viking mezarında bulunan yüzük, Vikinglerin yaşadığı dönemdeki İskandinavya ile İslam dünyası arasındaki teması ortaya çıkarmıştır. O dönemin âdetleri gereği İskan-

¹² Mes'udî, *Murûcu'z-Zeheb ve Me'âdinü'l-Cevher*, Beyrut, 2008, I/141

dinavayalılar geleneksel elbise ve mücevherlerle mezara gömülüyorlardı. Bir bayan mezarında yapılan kazıda üzerinde kısmen silinmiş Arapça karakterlerle “Allah için” veya “İnşallah” yazan cam kaşı bulunan gümüş bir yüzük ele geçmiştir. Bu yüzük kadının kolyesinde asılı bir şekilde bulunmuştur. 1942'den beri Stockholm'deki İsveç Tarih Müzesinde sergilenen yüzüğün ticaret yoluyla

Viking mezarında bulunan gümüş yüzük

İskandinavya'ya gitmiş olabileceği düşünülmektedir.¹³ Halbuki bu yüzüğün Endülüs'e veya Hazar denizi çevresine yapılan istilalar sırasında ele geçirilip İskandinavya'ya götürülmüş olması muhtemel gözükmemektedir. Yüzüğün şahsi bir eşya olduğu açıktır ve ticari değişimde kullanılması düşük bir ihtimaldir. Daha güçlü ihtimal ise bu yüzüğün hediye edilmek suretiyle veya Viking savaşçılar tarafından ele geçirilmiş olmasıdır.

Vikingler ve İslam dünyasıyla olan ilişkilerine dair genel bilgiler verdikten sonra Vikinglerin İslam dünyası ile olan en önemli bağlantı kanalının olan Endülüs olduğunu vurgulamamız gerekir. Coğrafi olarak yakınlık, zengin ve bereketli topraklar ve ortaçağ ilim dünyasındaki yeri açısından Endülüs coğrafyasında yaşayanların sahip oldukları birçok şey çevresinde bulunan düşmanların ilgisini çekmeye yeterli olmuştur. Bu nedenle Endülüs üzerine Vikinglerin bir takım istila hareketlerinde bulduklarını görmekteyiz. Nitekim Vikinglerin İslam dünyasına beş kez saldırı düzenlediklerini tespit edebildik. Bunların dört seferi Endülüs üzerine bir seferi Hazar Denizi ve çevresine yapılmıştır.

1. İlk Saldırı (229/844)

Endülüs'ün Atlas Okyanusuna bakan batı kıyıları 229/844 yılında ilk kez

¹³ <http://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/viking-mezarinda-bulunan-yuzugun-sirri/64465> erişim: 27/10/2015; <http://www.history.com/news/islamic-ring-found-in-9th-century-viking-grave> erişim: 27/10/2015. Ayrıca bkz. Egil Meikkelsen, “Vikingler ve İslam”, *Viking Dünyası*, ed. Stefan Brink-Neil Price, çev. Ebru Kılıç, İstanbul, 2015, s. 690.

Viking saldırılarıyla karşı karşıya kaldı.¹⁴ Vikingler Endülüs'ün uzak bölgelerinden Müslümanların yoğun olarak yaşadıkları güney bölgelere deniz yolunu kullanarak saldırdılar. Vikinglerin İşbûne açıklarında ortaya çıkmaları 229/844 yılının Zilhicce ayına rast gelmektedir.¹⁵ Viking donanması saldırmasına rağmen İşbûne şehrinin gemileri ve kayıkları bu saldırıya karşı koydu. İşbûne sularında cereyan eden bu saldırı on üç gün sürdü. Bu süre zarfında bölge halkıyla Vikingler arasında birkaç defa çarpışma oldu. Bu şehrin hakimi Vehbullah b. Hazm'ın yaptığı başarılı mukavemet sayesinde Vikingler bu bölgeden çekilmek zorunda kaldılar. Bunun üzerine Vehbullah, Endülüs Emevî Emiri II. Abdurahman'a hem uğradıkları saldırıyı hem de Endülüs'ün nasıl bir tehlikeyle karşı karşıya olduğunu bildiren bir mektup yazdı. Buna karşılık II. Abdurrahman da sınır boylarını ve sahilleri koruyan kalelerin muhkem hale getirilmesi ve takviye güçlerle desteklenmesini emretti. Vikingler İşbûne'den Kadis'e oradan da Şedûne'ye geçmişlerdir. Şedûne'de Müslümanlarla aralarında çarpışmalar gerçekleşmiştir.¹⁶

İşbiliyye'ye geçmeden önce Asîle şehrine yapılan Viking saldırısına dair kaynaklarda önemli bir detay görmekteyiz. Vikingler burada karaya çıkararak kendilerine ait olduğunu söyledikleri hazineyi çıkarma yoluna koyulurlar. Vikinglerin bölgeye çıkarma yaptığını öğrenen Berberîlerden oluşan Müslüman bölge halkı karşı koymak amacıyla Vikinglerin karşısına çıkar. Ancak Vikingler asıl amaçlarının savaş olmadığını kendilerine ait hazineyi çıkarıp gideceklerini söylerler. Hatta bu hazineyi çıkarmalarına müsaade edilirse hazineyi aralarında paylaşabileceklerini teklif ederler. Bu teklifi kabul eden Müslümanlar geri çekilir ve uzaktan Vikingleri gözlemeye başlarlar. Vikingler çok miktarda darı çıkarırlar ancak Müslümanlar darının sarısını görünce onu altın tozu zannederek saldırıya geçerler. Vikingler gemilerine kaçarlara daha sonra Vikinglerin çıkardığı şeyin darı olduğunu fark edince Vikingleri tekrar gelip istedikleri şeyi çıkarmalarını isteseler de Vikingler artık bölge halkına güvenemeyeceklerini söyleyerek Endülüs'ün başka bir bölgesine doğru bölgeden ayrılmışlardır.¹⁷Buradan İşbiliyye'ye doğru harekete geçmişlerdir.

Vikingler 230/844 yılında Vadiü'l-Kebir nehrine seksen parça gemiyle gerek vadi boyunca herhangi bir sur, kale, hisar vb. olmaması sebebiyle İşbiliyye-

¹⁴ Ya'kûbî, *el-Buldân*, Beyrut, 1422/2001, s. 194; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, thk. Halil Memun Şiyhâ, Beyrut, 2007, V/504; İbn Saîd el-Mağribî, *el-Muğrib fi Hule'l-Mağrib*, thk. Şevki Dayf, Kahire, 1955, I/49; Ebu'l-Fida, *Muhtasarü Ahbâri'l-Beşer*, Kahire, tsz. II/36; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm ve Vefeyâtü'l-Meşâhîr ve'l-A'lâm*, thk. Ömer Abdüsselam ed-Tedmürî, Beyrut, 1997, XVII/7; İbnü'l-Verdî, *Târîh*, Beyrut, 1996, I/214; İbn Haldûn, *Kitâbü'l-İber ve Divânü'l-Mübtedei ve'l-Haber fi Eyyâmî'l-Arabi ve'l-Acemi ve'l-Berber ve Men Âsârahüm min Zevî's-Sultânî'l-Ekber*, Beyrut, 2010, IV/129; Makkarî, *Nefhu't-Tîb min Ğusni'l-Endelüsü'r-Ratîb*, thk: İhsan Abbas, Beyrut, 1997, I/345.

¹⁵ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, V/503; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb fi Funûni'l-Edeb*, Kahire, 2003, XXIII/383

¹⁶ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, V/503; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, XXIII/383

¹⁷ Bekrî, *el-Mesâlik ve'l-Memâlik*, thk. Cemal Talebe, Beyrut, 2003, II/294-295; Merrakeşî, *el-İstibsâr fi Acâibü'l-Emsâr*, Bağdat, 1986, s. 140; İbn İzârî, *Kitâbu'l-Beyânî'l-Muğrib fi Ahbâri Endelüs ve'l-Mağrib*, thk. G.S.Colin-I. Lewi Provençal, Beyrut, 1983, I/232; Himyerî, *er-Ravdu'l-Mi'târ fi Haberi'l-Aktâr*, thk. İhsan Abbas, Beyrut, 1984, I/42.

ye'ye kadar ilerleyebildiler.¹⁸ 8 Muharrem 230/25 Eylül 844 İsbiliyye'ye akın ettiler. Bunun üzerine İsbiliyye'ye 12 fersah uzaklıkta bir bölgeye karargah kurdular. Karşılarına çok sayıda müslüman savaşçı çıktıysa da 12 Muharrem 230/29 Eylül 844 günü müslümanlar kesin bir şekilde yenilgiye uğrayarak çok sayıda müslüman şehit vermiştir.¹⁹

İbn Kutıyye diğer kaynaklarının farklı olarak İsbiliyye şehrinin boşaltıldığı ve burada yaşayan insanların Kormune'ye ve İsbiliyye dağlarına kaçtıklarından söz etmektedir. Buralarda kendilerini daha güvende hisseden insanlar İsbiliyye saldıran Vikinglerle savaşmak için geri dönüp çeşitli defalar çarpışmışlardır.²⁰

Daha sonra İsbiliyye'nin iki mil yakınına karargah kuran Vikinglerin karşılarına buralarda yaşayan insanlar çıkararak onlarla savaşmıştır. Ancak 14 Muharrem 230/1 Ekim 844 günü Müslümanlar ikinci kez yenilgiye uğramışlardır. Çok sayıda esir ve kayıp veren müslümanlar çok zor durumda kalmışlardır. Vikingler o gün karşılarına çıkan her şeyi kılıçtan geçirerek İsbiliyye şehrine girmeyi başarmışlardır.²¹ İbnü'l-Esîr İsbiliyye şehrinde Vikinglerin bir gün bir gece²² İbn Saîd el-Mağribî yedi gün²³ İbn İzârî Vikinglerin ortaya çıkıp tamamen geri çekilmelerine kadar Endülüs'te kırk iki gün²⁴ Zehebî ise kırk üç gün²⁵ kaldıklarını rivayet etmektedirler. Daha sonra buradan ayrılan Vikingler gemilerine geri dönmüşlerdir.

Endülüs Emiri II. Abdurrahman işte tam da bu noktada, belki de İsbiliyye'nin başkent Kurtuba'ya yakınlığı yüzünden kuvvetlerini seferber etti. Zira Kurtuba'da saldırıya uğrayabilirdi.²⁶ II. Abdurrahman bazı komutanlar öncülüğünde Vikinglerin üzerine yürümek için karargah kurdurtmuştur. Ancak Vikingler daha önce davranarak saldırıya geçmişler ve bu çatışma sırasında yetmiş Viking savaşçısı öldürülmüştür. Gemilerine çekilmek zorunda kalan Vikinglerle mücadele etmesi için II. Abdurrahman bölgeye başka bir ordu sevk etmiştir. Vikinglerle büyük bir savaşa giren Endülüs ordusu Vikingleri takibe devam etmişlerdir. Viking ordusu güçlü bir şekilde takviye almasına karşın müslümanlar yaşadıkları her bölgede Vikinglerle topyekûn mücadeleye girişmişlerdir. Vikingler'in Müslümanlara saldırması üzerine başlayan savaşı müslümanlar birçok Endülüslünün ısrarla savaşa devam etmesi sayesinde güçlkle kazanabilmiştir.

¹⁸ Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, thk: Şuayb Arnavut, Beyrut, 1975, VIII/284; *Târîhu'l-İslâm*, XVII/7

¹⁹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, V/503-504; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, XXIII/383

²⁰ İbnü'l-Kütüyye, *Târîhu İftitâhi'l-Endelüs*, thk. Abdullah enis et-Tabba'- Ömer Faruk et-Tabba', Beyrut, 1994, s. 109.

²¹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, V/504; İbn Saîd el-Mağribî, *el-Muğrib fi Hule'l-Mağrib*, I/49; Ebu'l-Fida, *Muhtasar*, II/36; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, XVII/7

²² İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, V/504

²³ İbn Saîd el-Mağribî, *el-Muğrib fi Hule'l-Mağrib*, I/49;

²⁴ İbn İzârî, *el-Beyânu'l-Muğrib*, II/88

²⁵ Zehebî, *Siyer*, VIII/284

²⁶ Price, Neil, "İspanya, Kuzey Afrika ve Akdeniz'de Vikingler", *Viking Dünyası*, ed. Stefan Brink-Neil Price, çev. Ebru Kılıç, İstanbul, 2015, s. 586.

Savaş sonunda beş yüz Viking savaşçısı öldürülmüş²⁷ dört gemi ele geçirilmiş²⁸ ve gemilerin içindekiler alınarak gemiler ateşe verilmiştir. Vikingler birkaç gün daha bölgede kalsalar da daha fazla direnemeyerek okyanus üzerindeki gemilerine kaçmış ve müslümanların kendilerine ulaşmalarının önüne geçmişlerdir.²⁹ Zehebî bu savaş sırasında esir edilen savaşçı sayısını dört bin olarak verirken ele geçirilen gemi sayısını da otuz olarak vermektedir.³⁰

Vikingler Leble'ye çıkarak buradan kimi insanları esir almışlar daha sonra Kureys yakınlarındaki bir adaya çıkarak burada almış oldukları ganimetleri taksim etmişlerdir. Müslümanlar nehre girerek iki Viking savaşçısı öldürmeleri üzerine bir süre sonra buradan ayrılarak Şedune'ye saldırmışlar ve burada kaldıkları iki gün süresince ganimet ve esir almışlardır.³¹

Endülüs Emîrinin gemileri İsbiliyye'ye ulaşınca bu haberi alan Vikingler acele Leble'ye doğru çekilerek Leble'yi yağmalamışlardır. Oradan Ekşûniyye'ye buradan da Bâce şehrine çekilen Vikingler sonunda İşbüne şehrine ulaşarak yollarına devam etmişlerdir. Nereye gittiklerine dair haber alınamamış ve yeni bir saldırı haberi gelmeyince Müslümanlar huzura kavuşmuştur.³²

Endülüs Emîri II. Abdurrahman'ın Viking saldırısıyla birlikte ortaya çıkan güvenlik açıklarını gidermek amacıyla bazı faaliyetler yürüttüğünü görmekteyiz. Bunların en başında açık bir hedef haline gelen İsbiliyye şehrine sur inşa edilmesi gelmektedir.³³ Ayrıca Atlas okyanusu kıyısında yer alan birçok kale tahkim edilmiş ve buraları korumakta olan birliklere takviyeler yapılmıştır. Örneğin iki kez Vikinglerin saldırmış olduğu Asîle şehri burada yer alan körfezi korumak amacıyla tahkim edilmiş buraya ribat inşa edilmiştir.³⁴

İbnü'l-Esîr ve İbn Haldûn, bazı tarihçilerin Vikinglerin İsbiliyye'ye düzenlediği saldırının 246/860 yılında olduğunu kaydettiklerini söylemektedirler. Ancak bu saldırıyı 230/844 yılı olayları içerisinde zikrederek³⁵ 246/860 yılında ayrı bir saldırının olmadığını düşünmektedirler.

2. İkinci Saldırı (245/859)

245/859 yılında altmış iki gemiden oluşan bir donanma ile Vikingler Endülüs ülkesine tekrar çıktılar.³⁶ Endülüs Emevî Emîri Muhammed b. Abdurrahman

²⁷ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, V/504

²⁸ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, V/504; İbnü'l-Verdî, *Târîh*, I/214

²⁹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, V/504

³⁰ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, XVII/7

³¹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, V/504

³² İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, V/504; Makkarî, *Nefhu't-Tîb*, I/345-346.

³³ Bekrî, *el-Mesâlik ve'l-Memâlik*, II/391; İbn Saîd el-Mağribî, *el-Muğrib fî Hule'l-Mağrib*, I/49; Zehebî, *Siyer*, VIII/284; Himyerî, *er-Ravdu'l-Mi'târ*, I/59

³⁴ Bekrî, *el-Mesâlik ve'l-Memâlik*, II/294; İbn İzârî, *el-Beyâni'l-Muğrib*, I/232.

³⁵ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, V/504; İbn Haldûn, *Târîh*, IV/129.

³⁶ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, V/560, İbn İzârî, *el-Beyâni'l-Muğrib*, 1983, II/96; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, XXIII/388

Vikingler ile savaşmak için bir ordu görevlendirmiştir. Viking gemileri İsbiliyye'ye kadar ulaşarak İsbiliyye yakınlarında bulunan bir adayı işgal ederek üs haline getirmişler çevrede bulunanlar da savaşarak şehrin en büyük mescidini yakmışlardır. İsbiliyye yakınında bulunan yerlere düşmanca saldırılarda bulunarak sekiz gün boyunca Nakur'u işgal edip yağmalamışlardır.³⁷ Daha sonra tekrar Endülüs içlerine yönelerek Tedmira halkını yenilgiye uğratmayı ve Elyüvâle kalesini ele geçirmeyi başarmışlardır.³⁸

Frank duvarına kadar ilerleyen Vikingler bu bölgelere çok sayıda saldırı düzenleyerek yağmalamışlar ve çok sayıda insanı esir almışlardır. Daha sonra buradan ayrılarak güzergahları üzerinde yer alan Şezüne yakınlarında Muhammed b. Abdurrahman'ın gemileri ile karşılaşan iki taraf savaşa tutuşmuştur. Muhammed b. Abdurrahman'ın donanması iki gemiyi yakmış diğer iki gemiyi de içindekilerle beraber ele geçirmiştir.³⁹ Vikinglerin bu yenilginin acısıyla müslümanlarla tekrardan savaşa tutuşsa da müslümanlar karşısında duramayarak Benbelune'ye doğru çekilmişlerdir. Burada şehrin hakimi Frank Garcia'yı ele geçirmişler o da kendisini kurtarabilmek için doksan bin dinar vermek zorunda kalmıştır.⁴⁰

Vikingler bu saldırılarında kıyı şehirlerinde tahribe sebebiyet verseler de ilki kadar fazla zarar veremezler. Vikinglerin ilk akınları ile ikinci akınları arasındaki zaman diliminde II. Abdurrahman kıyı şehirlerini tahkim etmiş donanma iyi organize edilmiş olmasından Vikingler kolayca püskürtülmüştür.⁴¹

3. Üçüncü Saldırı (333/944)

Vikinglerin İslam dünyasına kronolojik olarak düzenlemiş oldukları üçüncü saldırı Hazar Denizi çevresine olmuştur. Hazar Denizi'nin bir iç deniz olması sebebiyle Vikinglerin yaşadıkları bölgelerle doğrudan deniz bağlantısı yoktur. Buna rağmen Vikingler'in Baltık Denizi'nden Hazar Denizi'ne nehirler aracılığıyla ulaştıklarını görmekteyiz.

Viking gemileri nehir yoluyla Hazar ülkesine kadar ulaşmışlardır. Hazar hanına elçi göndererek ele geçirilecek ganimetin yarısını vermek şartıyla topraklarından geçip gitmelerine ve yine nehir yoluyla Hazar Denizi'ne geçmelerine izin vermesi talebinde bulunmuşlardır. Hazar hanı Vikinglere istedikleri izni vermesi üzerine Viking gemileri Hazar Denizi'ne açılarak Gîl, Deylem, Taberistan, Cürcan sahilindeki Abeskun, Naffata (Bakü civarı) ve Azerbaycan bölgesinde yağma ve istilaya başlamışlardır. Erdebil şehriden Hazar Denizi'ne kadar olan mesafede Vikingler hunharca insanları katledip

³⁷ Bekrî, *el-Mesâlik ve'l-Memâlik*, II/275.

³⁸ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, V/560; İbn İzârî, *el-Beyânu'l-Muğrib*, II/96; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, XXIII/388

³⁹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, V/560; İbn İzârî, *el-Beyânu'l-Muğrib*, II/97; Makkarî, *Nefhu't-Tîb*, I/350; İbn Haldûn, *Târîh*, IV/130.

⁴⁰ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, V/560; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, XXIII/388-389; İbn Haldûn, *Târîh*, IV/130.

⁴¹ S. Muhammed İmamüddin, *Endülüs Siyasi Tarihi*, s. 139-140.

kadınlara ve çocuklara tecavüz etmişlerdir. Hazar Denizi'nde ticaret ve balıkçı gemileri dışında her hangi bir şey görmemeye alışkın olan bölge halkı Viking saldırısına hazırlıksız yakalanmıştır. Vikingler çok miktarda ganimet elde edip şehirleri tahrip etmişlerdir.⁴²

332/943 yılında Vikingler deniz yoluyla Kür nehrinden geçerek Azerbaycan bölgesinde yer alan Berdea şehrine kadar ulaşmışlardır.⁴³ İbn Ebi's-Sâc'ın kumandanlarıyla savaştan Vikingler, Müslümanların geri çekilmesi üzerine Berdea'ya girmiş ve halka emân vererek onlara karşı gayet iyi davranmışlardır. Müslüman askerler çevrenin dört bir tarafından buraya gelip Vikinglerle çarpışmasına rağmen her hangi bir başarı gösterememişlerdir. Berdea halkının Vikinglere karşı taşlı sopalı başkaldırıları durduramayacaklarını anlayan Vikingler şehir halkının üç gün içinde şehri terk edip gitmelerini ilân etmişlerdir. İmkânı olan bazı kimseler dışında halkın büyük bir kısmı yerinden kıpırdamamıştır. Bunun üzerine Vikingler şehri terk etmeyen müslümanlara karşı şiddetli bir saldırıya geçerek onları kılıçtan geçirmiş ve on binden fazla kişiyi esir almışlardır. Öldürülenler ve esir alınanların dışında kalanları da camiye toplayarak şehri terk etmelerini aksi takdirde tüm şehir halkını öldüreceklerini söylemişlerdir. Bu arada hıristiyan bir kişi halk arasına girmiş isyanı durdurmaları için her kişiye yirmi dirhem vereceğini duyurmasına rağmen çok az kimse bunu kabul etmiştir. Vikingler, Berdea halkının yatışmadığını görünce çok küçük bir kesim istisna tüm şehir halkını öldürmüş, öldürdüklerinin mallarını gaspetmiş, esirleri köleleştirmiş ve kadınlardan da hoşlarına gidenleri alıp götürmüşlerdir.⁴⁴

Vikinglerin Berdea halkına yaptıklarını öğrenen civar müslümanları bir hayli üzülmüş ve bu saldırı onlara çok ağır gelmişti. Birbirlerini cihada davet ederek büyük bir kalabalık oluşturmuşlar, Merzubân b. Muhammed de Müslümanları toplayarak otuz bin kişilik bir ordu hazırlamış ve onlarla birlikte Vikingler üzerine yürümüştür. Vikingler hiç zorlanmaksızın Müslümanlara karşı durabilmişlerdir. Günlerce devam eden çatışma hali sırasında Merzubân yaptığı her saldırıdan kayıplarla geri dönmüştür. Kaynaklar bir ara Vikingler'in Merâğa taraflarına yönelerek, orada bir hayli meyve yiyip veba hastalığına yakalandıklarını ve vebadan çok adam kaybettiklerini zikretmektedir.⁴⁵

Vikingler sahillere düzenledikleri saldırılardan dönerken Naffata'ya birkaç kilometre mesafedeki adalara sığınmaktaydılar. Şirvan meliki Ali b. el-Heysem ordusunu hazırlayarak tekneler ve ticaret gemileri aracılığıyla bu adalara doğru yola çıkmıştır. Vikingler ile yapılan bu adalarda yapılan savaşta binlerce

⁴² Mes'ûdî, *Murûcu'z-Zeheb*, I/141-142

⁴³ İbn Fadlan, *İbn Fadlan Seyahatnamesi*, s. 76, 160; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, V/487; Ebu'l-Fida, *Muhtasar*, II/91; İbn Kesîr, *Ebü'l-Fidâ* İsmail b. Ömer ed-Dımeşkî, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Beyrut. 2010, XI/247.

⁴⁴ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, V/487; İbn Haldûn, *Târîh*, IV/501

⁴⁵ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, V/487; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XI/247; İbn Haldûn, *Târîh*, IV/502.

müslüman ya boğulmuş ya da öldürülmüştür. Hazar Denizine komşu olan halkların Vikinglere karşı koyabilecek güçlü donanmaları olmadığı için Vikingler burada aylarca kalabilmişlerdir.⁴⁶

Bu durum uzayıp gidince Merzubân düşmana karşı bir hile düşünerek Vikinglere bir pusu kurmayı uygun görmüştür. Askerlerinden bir kısmını pusuya yerleştirdikten sonra diğer askerleriyle Vikinglere karşı koyacak, sonra yenilmiş numarası yaparak önlerinden kaçacak ve düşman askerleri kurulan pusuları geçinceye kadar bu manevralarını sürdürecektir. Pusular kurulduktan sonra Merzubân adamlarını savaş düzenine sokmuş ve Vikingler karşı saldırıya geçmiştir. Her ne kadar Merzubân'ın planı istediği gibi yürümese de son anda adamlarının yaptığı manevralar sayesinde Vikinglerin başlarındaki kumandanları dahil olmak üzere onlardan bir çok kimse öldürülmüştür. Kurtulanlar ise o civarda Şihristân adıyla bilinen bir kaleye kaçıp sığınarak kendilerini kurtarmışlardır. Vikingler daha evvel bu kaleye gerekli gıda maddeleri ile köle ve diğer mallarını taşıyıp biriktirmiş ve buraya kapanmışlardır.⁴⁷

Vikingler yeterince ganimet toplayıp bölgede şartlar aleyhlerine dönmeye başlayınca geldikleri yoldan geri dönmeye karar vermişlerdir. Volga ırmağının Hazar Denizi'ne döküldüğü yere gelerek Hazar hakanına elçi göndermişler ve anlaşmaya uygun olarak mal ve ganimetlerden payına düşeni yollamışlardır. Hazar ülkesindeki müslümanlar olup biteni öğrenmeleri üzerine Hazar hakanından Müslümanlara yapıp edilenlere karşı Vikinglerle aralarından çekilmesini talep etmişlerdir. Hazar hakanı müslümanları engelleyemese de Vikinglere haber göndererek Müslümanların kendilerine saldırmaya hazırlandıklarını bildirdi. Müslüman askerler, nehir boyunca onları aramaya başladılar. İki taraf karşı karşıya gelince Vikingler gemilerinden inerek Müslümanlardan oluşan on beş bin atlı ve zırhlı savaşçı ile savaşmışlardır. Atıl şehrinde oturan Hristiyanlardan bir grup da Müslümanların yanında yer aldığı savaş üç gün sürmüştür. Müslümanların galip geldiği bu savaşta Vikingler'in bir kısmı kılıçtan geçirilmiş, bir kısmı ise boğularak ölmüştür. Müslümanlar tarafından sahilde öldürülenlerin sayısının otuz bin olduğu rivayet edilir. Ayrıca beş bin kadar Viking kurtulmuş, onlar da gemilerine binerek Burtas sınırına doğru çekilmişlerdir. Burtas topraklarına gelince gemilerini bırakarak kara yoluyla yollarına devam etmek zorunda kalanların bir kısmı Burtaslar tarafından öldürülürken bir kısmı da müslüman Bulgarlar tarafından öldürülmüştür. Bu yıldan sonra Vikingler Hazar Denizi çevresine bir daha böyle bir harekete kalkışmamışlardır.⁴⁸ Ganimet hevesiyle çıktıkları bu macera kendileri için tam bir felaketle sonuçlanmıştır.

⁴⁶ Mes'ûdî, *Murûcu'z-Zeheb*, I/142

⁴⁷ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, V/488

⁴⁸ Mes'ûdî, *Murûcu'z-Zeheb*, I/142

4. Dördüncü Saldırı (355/966)

355/966 yılının Recep ayının başlarında Kasru Ebî Dânis'ten gelen bir haberde Endülüs'ün Atlas okyanusuna bakan batı sahillerinde Vikinglerin yeniden ortaya çıktığını bildirmekteydi. Yirmi sekiz gemiden oluşan bir donanma ile Endülüs sahillerinde beliren Viking donanmasının zarar verdiği sahil şeridinden gelen mektupların sayısı artmıştır. Vikingler İşbûne şehrine ulaşınca Müslümanlar karşı koymuştur. Vikinglerle Müslümanlar arasında yaşanan savaşta Müslümanlardan şehit düşenler olduğu gibi Vikinglerden de öldürülen birçok savaşçı olmuştur. Bu yaşananlar üzerine İşbiliyye'de bulunan Endülüs donanması Vadi Şelb'de Vikingleri yenmeyi başarmış birkaç gemiyi imha ettikten sonra gemilerin içinde bulunanlar Müslümanların eline geçmiştir. Ayrıca ele geçen gemilerde bulunan savaşçılar ve mürettebat öldürülmüştür. Bu darbe karşısında Vikingler geri çekilmek zorunda kalmıştır.⁴⁹

5. Beşinci Saldırı (360/970)

360/970 yılının Ramazan ayında yeniden Endülüs'ün batı sahillerinde Viking tehlikesi ortaya çıkmıştır. Endülüs Emevî idarecileri Endülüs donanmasının bir kısmını Meriyye'den alarak İşbiliyye'ye göndermişler ve burada toplanan Endülüs donanması batı sahillerini korumak amaçlı Atlas okyanusuna açılmıştır.⁵⁰ Kaynaklar her hangi bir savaştan söz etmemektedirler. Endülüs Emevî idarecilerinin sahillere dair almış oldukları tedbirler isabetli olmuş olacak ki Vikinglerin bu son saldırı girişim aşamasında kalmıştır. Bir önceki Viking saldırısında olduğu gibi kendilerinin büyük kayıplar vereceklerini düşündükleri için geri çekilmek zorunda kalmışlardır.

Sonuç

Vikingler tespit edebildiğimiz kadarıyla İslam dünyası üzerine dördü Endülüs'e biri Hazar Denizi çevresine olmak üzere toplam beş sefer düzenlemiştir. Endülüs'e düzenlenen dört seferin ilki önemli bir yıkıma yol açmışsa da Endülüs Emevî Emiri II. Abdurrahman'ın almış olduğu tedbirlerin sonraki Viking saldırılarından Endülüs'ü koruduğu anlaşılmaktadır. İlk Viking saldırısının büyük yıkıma sebebiyet vermesinin nedeni Endülüslü yetkililerin tehlike olarak kendilerine Endülüs'ün kuzeyinde bulunan Hıristiyan krallıkları görmeleri ve bütün savunma hatlarını ona göre şekillendirmelerinden kaynaklanıyordu. Nitekim Viking gemileri bu savunma hattını deniz yoluyla aşıp arka kısmına geçince tamamen savunmasız bir bölge bulmuşlardır. Bu nedenle II. Abdurrahman'ın almış olduğu tedbirler yeniden Vikinglerin gelerek sahil şehirlerini ve kalelerini yağmalayamamalarındaki en önemli etkidir. Aynı şekilde tarihleri boyunca Hazar denizinden gelen bir tehlikeyle karşılaşmayan Hazar Denizi çevresinde yer alan İslam toprakları hiç ummadıkları bir anda Viking saldırısıyla karşı karşı-

⁴⁹ İbn İzârî, *el-Beyânu'l-Muğrib*, II/239

⁵⁰ İbn İzârî, *el-Beyânu'l-Muğrib*, II/241

ya kalmışlardır. Bu nedenle tehlikenin boyutlarını algılayıp ona karşı tedbir alınmaya kadar Vikingler çok sayıda insanı öldürmüş ve bir o kadarını da esir alarak bölgeden ayrılma yoluna gitmişlerdir. Ancak Hazar bölgesi çevresinde yaşayan Müslümanlar arasında bu haber çok çabuk yayılınca evlerine ulaşmak için Hazar Denizinden Volga nehrine çıktıkları esnada Vikingler, Hazar ve Bulgar Müslümanların saldırılarına uğramaları sonucunda çok büyük kayıplar vermişlerdir. Bu nedenle olsa gerek Vikinglerin doğudaki istila sayıları batıda olduğu gibi fazla değildir.

Kaynaklar

- » **Abdülvahid** Zennun Taha, Halil İbrahim Samerrai, Natic Salih Matlub, *Tarihü'l-Arab ve Haderetuhum fi'l-Endelüs*, Beyrut, 2000
- » **Allen**, Maver, *The Vikings*, Cambridge, 1913.
- » **Androschuk**, Fjodor, "Vikingler Doğuda", *Viking Dünyası*, ed. Stefan Brink-Neil Price, çev. Ebru Kılıç, İstanbul, 2015, s. 653-684.
- » **Bauduin**, P., *Vikingler*, çev. İsmail Yergüz, İstanbul, 2004.
- » **Bekrî**, Ebû Ubeyd Abdullah b. Abdülaziz el-Endelüsî (ö. 487/1094), *el-Mesâlik ve'l-Memâlik*, thk. Cemal Talebe, Beyrut, 2003
- » **Brink**, Stefan, "Vikingler Kimdi?", *Viking Dünyası*, ed. Stefan Brink-Neil Price, çev. Ebru Kılıç, İstanbul, 2015, s. 16-20.
- » **Ebu'l-Fidâ'**, İmâdüddîn İsmail b. Ali (ö. 732/1331) *Muhtasarı Ahbârî'l-Beşer*, Kahire, tsz.
- » **Egil**, Meikkelsen, "Vikingler ve İslam", *Viking Dünyası*, ed. Stefan Brink-Neil Price, çev. Ebru Kılıç, İstanbul, 2015, s. 685-693.
- » **Himyârî**, Muhammed b. Abdülmü'min (ö.727/1327), *er-Ravdu'l-Mi'târ fî Haberi'l-Aktâr*, thk. İhsan Abbas, Beyrut, 1984.
- » **Holman**, Katherine, *The A to Z of the Vikings*, Polymouth, 2009.
- » **İbn Fadlan**, Ahmed b. Fadlan (ö. 310/922), *İbn Fadlan Seyahatnamesi*, çev. Ramazan Şeşen, İstanbul, 2010.
- » **İbn Haldûn**, Abdurrahmân b. Muhammed (ö. 808/1406), *Kitâbü'l-İber ve Dîvânü'l-Mübtedei ve'l-Haber fî Eyyâmî'l-Arabi ve 'l-Acemi ve 'l-Berber ve Men Âsârahum min Zevî's-Sultânî'l-Ekber*, Beyrut, 2010
- » **İbn İzârî**, *Kitâbu'l-Beyânî'l-Muğrib fi Ahbârî Endelüs ve'l-Mağrib*, thk. G.S.Colin-I. Lewi Provençal, Beyrut, 1983, II/96
- » **İbn Kesir**, Ebû'l-Fidâ' İsmail b. Ömer ed-Dimeşkî (ö. 774/1372), *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Beyrut. 2010, XI/247.
- » **İbn Saïd el-Mağribî**, *el-Muğrib fi Hule'l-Mağrib*, thk. Şevki Dayf, Kahire, 1955.
- » **İbnü'l-Esir**, Ali b. Muhammed b. Muhammed el-Cezerî (ö.630/1232), *el-Kâmil fi't-Târîh*, thk. Halil Memun Şiyhâ, Beyrut, 2007.
- » **İbnü'l-Kûtîyye**, Ebûbekr Muhammed b. Ömer e-Kurtubî (ö. 367/977), *Târîhu İftitâhi'l-Endelüs*, thk. Abdullah Enis et-Tabba'- Ömer Faruk et-Tabba', Beyrut, 1994.
- » **İbnü'l-Verdî**, Ebû Hafs Zeynüddin Ömer b. Muzaffer, el-Kindî (ö. 749/1348), *Târîh*, Beyrut, 1996.
- » **Karagöz**, Selim, *Vikingler ve Viking İstila Çağı (M.S. 793-1066)*, Yüksek Lisans tezi, Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014
- » **Makkarî**, Ebu'l-Abbas Şahabüddin Ahmed b. Muhammed (ö. 1041/1632), *Nefhu't-Tib min Ğusni'l-Endelüsü'r-Ratib*, thk. İhsan Abbas, Beyrut, 1997.
- » **Merrakeşî**, *el-İstibsâr fî Acâibü'l-Emsâr*, Bağdat, 1986.
- » **Mes'ûdî**, Ebû'l-Hasan Ali b. Hüseyin (ö. 346/957), *Murûcu'z-Zeheb ve Me'âdinü'l-Cevher*, Beyrut, 2008
- » **Montgomery**, J.E., "Arapça Kaynaklarda Vikingler", *Viking Dünyası*, ed. Stefan Brink-Neil Price, çev. Ebru Kılıç, İstanbul, 2015, s. 694-707.
- » **Nüveyrî**, Şihâbüddin Ahmed b. Abdülvehhâb (ö. 733/1332), *Nihâyetü'l-Ereb fi Funûni'l-Edeb*, Kahire, 2003, XXIII/383
- » **Price**, Neil, "İspanya, Kuzey Afrika ve Akdeniz'de Vikingler", *Viking Dünyası*, ed. Stefan Brink-Neil Price, çev. Ebru Kılıç, İstanbul, 2015, s. 584-594.
- » **Rick** Chartrand, Mark Harrison, Keith Durham, Ian Heath, *The Vikings: Voyagers of Disco-*

- very and Plunder*, Oxford, 2006.
- » **S. Muhammed İmamüddin**, *Endülüs Siyasi Tarihi*, çev. Yusuf Yazar, Ankara, 1990
  - » **Shepard**, Jonathan, "Viking Rus ve Bizans", *Viking Dünyası*, ed. Stefan Brink-Neil Price, çev. Ebru Kılıç, İstanbul, 2015, s. 626-652.
  - » **Simpson**, J. *Everyday Life in the Viking Age*, New York, 1967.
  - » **Ya'kûbî**, Ahmet b. İshak b. Ca'fer b. Vehb (ö.292/904), *el-Buldân*, Beyrut, 1422/2001.
  - » **Zehebî**, Ebu Abdullah Muhammed Şemsüddin (ö.748/1347), *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, thk: Şuayb Arnavut, Beyrut, 1975.
  - » _____, *Târîhu'l-İslâm ve Vefeyâtü'l-Meşâhîr ve'l-A'lâm*, thk. Ömer Abdüsselam ed-Tedmûrî, Beyrut, 1997